

Dysjunktywne stanowisko smagla ogonokleszcza *Onychogomphus forcipatus* (LINNAEUS, 1758) (Odonata: Gomphidae) na Wyżynie Lubelskiej i nowe dane z Kotliny Sandomierskiej

Disjunctive site of Small Pincertail *Onychogomphus forcipatus* (LINNAEUS, 1758) (Odonata: Gomphidae) on Lublin Upland and new records from Sandomierz Basin

Agnieszka TAŃCZUK¹, Zofia KRUK², Paweł KUZIORA³

¹ Sekcja Odonatologiczna Polskiego Towarzystwa Entomologicznego, Katedra Zoologii i Ochrony Środowiska, Wydział Biologii i Biotechnologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, ul. Akademicka 19, 20-033 Lublin, email: atanczuk@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1825-8937

² Studenckie Koło Naukowe Biologów Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, ul. Akademicka 19, 20-033 Lublin, email: krukzofia30@gmail.com

³ ul. Kuziory 5, 37-403 Jastkowice, email: pawelkuziora1@gmail.com

ABSTRACT. The authors present the new site of *Onychogomphus forcipatus* from Zemborzycki Reservoir in Lublin (UTM: FB07, N 51.186467 E 22.543232). It is the first record of this species on the Lublin Upland. The site is located c. 150 km north from the more compact area of the Central Beskidian Piedmont and c. 60-100 km north from scattered sites in the Sandomierz Basin and the Roztocze. There are no optimal habitats for the reproduction of the species in the place of observation and in the vicinity. The recorded imago was probably a migrant or a part of a disjunctive population, yet undiscovered, on the Lublin Upland (perhaps in the upper course of Bystra River).

KEY WORDS: faunistic record, Lublin, Zemborzycki Reservoir, eastern Poland.

Onychogomphus forcipatus (LINNAEUS, 1758) – smaglec ogonokleszcz, to jeden z czterech przedstawicieli rodziny gadziogłówekowatych (Gomphidae) w Polsce. Występuje tu podgatunek nominatywny (*O. forcipatus forcipatus* (LINNAEUS, 1758)), jeden z trzech notowanych w Europie. *O. forcipatus* to w Polsce gatunek umiarkowanie rozpowszechniony i rozproszony. Preferuje nasłonecznione rzeki i strumienie o dnie kamienistym lub żwirowym, w niskich górach i na pogórzach oraz w zróżnicowanym krajobrazie pojeziernym, jak też czystowodne, piaszczysto-denne jeziora. Z tego względu jego zwarty areal w Polsce obejmuje niskie góry i pogórza na południu kraju oraz pojezierza młodoglacjalne na północy i północnym zachodzie. Znane są też nieliczne, rozproszone stanowiska: na Wyżynie Kieleckiej, w Kotlinie Sandomierskiej i na Roztoczu (SUHLING i MÜLLER 1996, BERNARD i in. 2009). W niniejszej notatce przedstawiany nowe stanowisko *O. forcipatus* leżące daleko poza znanym dotychczas obszarem występowania gatunku oraz podajemy nowe stwierdzenie z Kotliny Sandomierskiej.

Nowe dane (regionalizacja za RICHLINGIEM i in. (2021):

- Wyżyna Lubelska: FB07 Lublin, Zalew Zemborzycki (N 51.186417, E 22.543254), 6 IX 2025, 1♂ (Ryc. 1). Obserwowany wczesnym popołudniem (15:15), przez kilka sekund na odkrytym, piaszczystym kawałku brzegu, przylegającym z jednej strony do betonowej drogi, a z drugiej do lasu mieszanego. Dzień był słoneczny do późnych godzin popołudniowych.
- Kotlina Sandomierska: EB80 Kuziory ad Jastkowice (N 50.611111, E 22.182778), 6 VIII 2022, 1♂ samiec na roślinności zielnej w nasłonecznionym, otwartym miejscu, kilkadziesiąt metrów od koryta rzeki Bukowej.

Obserwację w Lublinie można uznać za zaskakującą. Lublin jest dobrze zbadany pod względem występowania ważek (BUCZYŃSKI i in. 2020) – *O. forcipatus* dotąd nie stwierdzono, podobnie, jak na całej Wyżynie Lubelskiej (BERNARD i in. 2009). Najbliższe znane populacje znajdują co najmniej 60 km na południe, gdzie stanowiska w Kotlinie Sandomierskiej

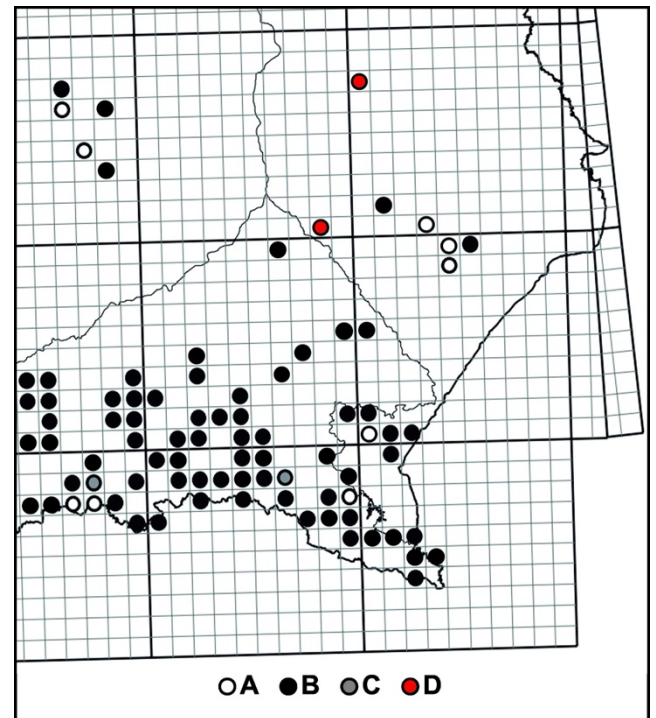

Ryc. 1. Smaglec ogonokleszcz (*Onychogomphus forcipatus*), Lublin, 6 IX 2025 r.
Fot. Agnieszka Tańczuk.

Fig. 1. Small Pincertail (*Onychogomphus forcipatus*),
Lublin, September 6, 2025.
Photo by Agnieszka Tańczuk.

(głównie Lasach Janowskich, w tym nowe w Kuziorach) i na Roztoczu, wskazują na istnienie wyspy arealu (ŁABĘDZKI 1985, BERNARD i in. 2009, BUCZYŃSKI i ŁABĘDZKI 2012, ŁABĘDZKI 2018, BURY 2024, BUCZYŃSKI inf. ustna, dane w tej pracy). Jednak ta wyspa nie jest aż tak oddalona od zwartej części zasięgu, jak to się wydawało jeszcze niedawno (70-80 km – BERNARD i in. 2009), bowiem odkryto stanowiska na południu i w centrum Kotliny Sandomierskiej (DROGOŃ 2014, BUCZYŃSKI i SOBUŚ 2024), a jedno nawet w jej części północnej (BURY 2024). Także intensyfikacja badań Wyżyny Kieleckiej przyniosła nowe stanowiska (GRZĘDZICKA 2013, STAŚKOWIAK 2017, STAŚKOWIAK i SOWA 2018), *O. forcipatus* wykazano też po raz pierwszy z kilkunastu kwadratów UTM 10 x 10 km w zwartej części zasięgu (BUCZYŃSKI i in. 2018, JFGODEAU 2018, PIETRUSZEWSKI 2020a, 2020b, FLFL 2021, OLKAMIŁOSNIK-ROBAKOW 2024, ORZECHOWSKI 2024, ŻURAWLEW 2024a, 2024b, JAREK_A 2025, KUMALA 2025, MATEUSZ_L 2025a, 2025b, PIOTR 2025a, 2025b, PTAK 2025) (Ryc. 2).

Trzeci autor niniejszej pracy kontrolował w latach 2022-23 stanowiska wymieniane przez BUCZYŃSKIEGO i ŁABĘDZKIEGO (2012) na wschodzie Lasów Janowskich, nie potwierdzając występowania *O. forcipatus*. Nie potwierdził też jego obecności w Kuziorach po 2023 r. W okolicy rezerwatu „Czartowe Pole” ostatni raz obserwowano go w 2004 r. (BUCZYŃSKI inf. ustna), choć należy zaznaczyć, że badania prowadzono tu niesystematycznie. Zatem występowanie gatunku na Sandomiersko-Roztoczańskiej wyspie zasięgu, może być nieliczne i/lub efemeryczne.

Ryc. 2. Rozmieszczenie *Onychogomphus forcipatus* w Polsce południowo-wschodniej. A – dane sprzed 1990 r., B – dane po 1990 r., C – dane z obu okresów, D – nowe stanowiska.

Fig. 2. The distribution of *Onychogomphus forcipatus* in Central-Eastern Poland. A – data before 1990, B – data after 1990, C – data from both periods, D – new records.

Powyższe informacje wskazują, że stanowisko w Lublinie jest silnie izolowane od zwartej części arealu *O. forcipatus* i dość odległe nawet od rozproszonych stanowisk leżących między Lublinem i pogórzami karpackimi. Jaki jest więc jego charakter? Imagines Gomphidae rozpraszają się w okresie dojrzewania do 25 km od miejsc rozrodu (SUHLING i MÜLLER 1996). Przepływająca przez Zalew Zemborzycy Bystrzyca, nie jest siedliskiem korzystnym dla *O. forcipatus*, ale być może w okolicach Lublina istnieje populacja związana z innym ciekim – należy to zbadać. Skoro mamy rozproszone populacje w Kotlinie Sandomierskiej i na Roztoczu, jest to możliwe też na Wyżynie Lubelskiej, choć mniej prawdopodobne przez tutejszą rzeźbę terenu i charakter rzek. Jednak krótki odcinek o charakterze podgórskim ma np. Bystra k. Kolonii Wojciechów (BUCZYŃSKI inf. ustna), ok. 20 km na zachód od Zalewu Zemborzycy. Jeśli okaże się, że populacji na Wyżynie Lubelskiej nie ma, obserwacja opisywana w niniejszej pracy wynikałaby z mniej lub bardziej przypadkowej migracji imago po okresie rozrodu: jest to stwierdzenie bardzo późne, gdyż okresu lotu *O. forcipatus* w Polsce kończy się w III dekadzie sierpnia (MIŁACZEWSKA 2025).

Dziękujemy dr. hab. Pawłowi BUCZYŃSKIEMU za uwagi do pierwszej wersji pracy. Dedykujemy ją śp. Pawłowi BOJAROWI, entomologowi i popularyzatorowi wiedzy przyrodniczej, Mężowi pierwszej autorki i Towarzyszowi jej wypraw entomologicznych.

PIŚMIENNICTWO

- BERNARD R., BUCZYŃSKI P., TOŃCZYK G., WENDZONKA J. 2009. Atlas rozmieszczenia ważek (Odonata) w Polsce. A distribution atlas of dragonflies (Odonata) in Poland. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, 256 ss.
- BUCZYŃSKI P., BUCZYŃSKA E., BARANOWSKA M., LEWNIEWSKI Ł., GÓRAL N., KOZAK J., TARKOWSKI A., SZYKUT K.A. 2020. Dragonflies (Odonata) of the city of Lublin (Eastern Poland). Polish Journal of Entomology, **89** (3): 153-180.
- BUCZYŃSKI P., ŁABĘDZKI A. 2012. Landscape Park of "Janowskie Forests" as a hotspot of dragonfly (Odonata) species diversity in Poland (ss. 151-154). [W:] K.H. DYGUŚ (red.): Natural human environment. Dangers, protection, education. Oficyna Wydawnicza Wyższej Szkoły Ekologii i Zarządzania w Warszawie, Warszawa, 442 ss.
- BUCZYŃSKI P., RYCHŁA A., WENDZONKA J., BRODAK M., GOŁĄB M.J., GRZĘDZICKA E., JANKOWSKA B., HOLNICKI-SZULC F., JĘDRO G., KUCHARSKI A., KUSAL B., LIBERSKI J., MIKOŁAJCZUK P., MIŁACZEWSKA E., MISZTA A., ORZECHOWSKI R., PACIORA K., ŚNIEGULA S., SZYMAŃSKI J., TARKOWSKI A., TOŃCZYK G. 2018. Ważki (Odonata) stwierdzone w Pienińskim Parku Narodowym i jego okolicach podczas XIV Ogólnopolskiego Sympozjum Odonatologicznego PTE (Krościenko nad Dunajcem, 6-9 VII 2017). Odonatrix, **14** (5): 1-16.
- BUCZYŃSKI P., SOBUŚ T. 2024. Ważki Odonata w diecie żolny *Merops apiaster* – analiza na podstawie materiałów zdjęciowych. Ptaki Podkarpacia, **16**: 13-28.
- BURY J. 2024. iNaturalist observation: www.inaturalist.org/observations/239237201 [dostęp 2025-11-20]
- DROGOŃ B. 2014. Występowanie ważek z rodziny gadziogłówkowatych (Gomphidae) na miejskim odcinku rzeki Wisłok w Rzeszowie. Biologia w Szkole, **2/2014**: 46-50.
- FLFL 2021. iNaturalist observation: www.inaturalist.org/observations/86041201 [dostęp 2025-11-22]
- GRZĘDZICKA E. 2013. Nowe dane o występowaniu *Onychogomphus forcipatus* (Linnaeus, 1758) i *Cordulegaster boltonii* (Donovan, 1807) w Górach Świętokrzyskich (Odonata: Gomphidae, Cordulegastridae). Wiadomości Entomologiczne, **32** (4): 298-299.
- JAREK_A 2025. iNaturalist observation: www.inaturalist.org/observations/279651653 [dostęp 2025-11-22]
- JFGODEAU 2018. iNaturalist observation: www.inaturalist.org/observations/16566967 [dostęp 2025-11-22]
- KOBYŁECKI P. 2022. Obserwacje ważek (Odonata) w Karpatach. Odonatrix, **18** (12): 1-4.
- KUMALA A. 2025. iNaturalist observation: www.inaturalist.org/observations/306752529 [dostęp 2025-11-22]
- ŁABĘDZKI A. 1985. Ważki Odonata rezerwatu Czartowe Pole na Roztoczu. Parki Narodowe i Rezerwy Przyrody, **6** (2): 85-91.
- ŁABĘDZKI A. 2018. Ważki różnoskrzydłe (Odonata, Anisoptera) borów sosnowych Polski. Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu, Poznań, 123 ss.
- MATEUSZ_L 2025a. iNaturalist observation: www.inaturalist.org/observations/303085432 [dostęp 2025-11-22]
- MATEUSZ_L 2025b. iNaturalist observation: www.inaturalist.org/observations/303085443 [dostęp 2025-11-22]
- MIŁACZEWSKA E. 2025. Czas lotów. wazki.pl/czas.html [dostęp 20-25-11-20]
- OLKA-MIŁOSNIK-ROBAKOW 2024. iNaturalist observation: www.inaturalist.org/observations/56410356 [dostęp 2025-11-22]
- ORZECHOWSKI R. 2024. iNaturalist observation: www.inaturalist.org/observations/241146516 [dostęp 2025-11-22]
- PIETRUSZEWSKI J. 2020a. iNaturalist observation: www.inaturalist.org/observations/53643662 [dostęp 2025-11-22]
- PIETRUSZEWSKI J. 2020b. iNaturalist observation: www.inaturalist.org/observations/53869066 [dostęp 2025-11-22]
- PIOTR 2025a. iNaturalist observation: www.inaturalist.org/observations/209265649 [dostęp 2025-11-22]
- PIOTR 2025b. iNaturalist observation: www.inaturalist.org/observations/221504318 [dostęp 2025-11-22]
- PTAK R. 2025. iNaturalist observation: www.inaturalist.org/observations/289218369 [dostęp 2025-11-22]
- RICHLING A., SOLON J., MACIAS A., BALON J., BORZYSZKOWSKI J., KISTOWSKI M. (red.) 2021. Regionalna geografia fizyczna Polski. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, 608 ss.
- STAŚKOWIAK A. 2017. Suplement II do fauny ważek okolic Skarżyska-Kamiennej. Zeszyt LOP, **15**: 1-5.
- STAŚKOWIAK A., SOWA R. 2018. Ważki Ziemi Skarżyskiej. PiS. Agencja Wydawniczo-Poligraficzna, Skarżysko-Kamienna, 126 ss.
- SUHLING F., MÜLLER O. 1996. Die Neue Brehm-Bücherei Bd. 628. Die Flußjungfern Europas. Westarp Wissenschaften, Magdeburg, 237 ss.
- ŻURAWLEW P. 2024a. iNaturalist observation: www.inaturalist.org/observations/231252215 [dostęp 2025-11-22]
- ŻURAWLEW P. 2024b. iNaturalist observation: www.inaturalist.org/observations/231253728 [dostęp 2025-11-22]

Wpłynęło: 24.11.2025
Zaakceptowano: 15.11.2025